

127. מתוך פרוטוקול אסיפה כללית של הקיבוץ ופעולי סניף "דרור" בביאליסטוק ב-27 בפברואר 1943

מרדכי [טננבוים-תמרון]: טוב שמצב-הרוח, לפחות, טוב. לצערנו לא תהיה אסיפתנו זו שמחה כל-כך. רצונכם — הרי זו אסיפה היסטורית, רצונכם — הריהי טרגית. אך מכל מקום אסיפה עגומה היא. קומץ האנשים המסובים כאן הם אחרוני החלוצים שבפולין, סביבנו — רק מתים. אתם יודעים מה אירע בווארשה: שם לא נותר איש, וכך בכנדין ובצינסטוחוב, וכך, כנראה, בכל מקום. אנחנו האחרונים. אין זו הרגשה נוחה ביותר להיות אחרון. זוהי אחריות מיוחדת. עלינו להחליט היום, מה המעשה אשר נעשה מחר. אין כל טעם לשבת בצוותא ולהתחמם באווירה של זיכרונות. גם לא לשבת יחד — ודווקא בקיבוץ — ולחכות למוות. ומה כן? מה נעשה?

יכולים אנו לעשות שני דברים: להחליט כי עם שילוחו של היהודי הראשון מביאליסטוק הרינו פותחים בקונטר-אקציה; שממחר אין איש הולך אל בית-החרושת, שבשעת האקציה אסור לשום איש מאתנו להסתתר. הכל מתגייסים לפעולה. נוכל להבטיח שאיש מן הגרמנים לא יצא חי את הגיטו. שאף בית-חרושת אחד לא יישאר שלם — ואין זה מן הנמנע שלאחר ביצוע הפעולה הזאת נשארים במקרה בחיים. אולם — להילחם עד האחרון, עד המוות. אנחנו

יכולים גם להחליט לצאת אל היער. יש לברוק את האפשרויות הממשיות. היום הלכו שניים להכין לנו מקום.

אם כה ואם כה — כתום האסיפה הזאת תונהג משמעת צבאית. ויש להחליט עכשיו. אבותינו לא ידאגו לנו. הרי יתומים אננו. תנאי־קודם למעשה: מן ההכרח שהגישה תהיה אידיאלית, שרעיון התנועה ידריך אותנו. כל מי שמשער או נדמה לו, כי יש לו אפשרויות ממשיות להישאר בחיים, והוא רוצה בכך, ויש את נפשו לנצל אפשרויות אלה — טוב, אנחנו נסייע בידו ככל אשר יהיה לאל ידנו. יחליט כל אחד לברו על גורלו, לחיים או למוות. אולם אנחנו, כקבוצת אנשים, חייבים למצוא במשותף תשובה קולקטיבית לשאלה הכללית. אין ברצוני לכוף דעתי על מישהו ומשום כך לא אחווה לעת עתה את דעתי על העניין.

יצחק [אנגלמן]: אנו דנים כאן בשני אופנים למות. אחד: לצאת בקונטר־אקציה שמשמעו לדידנו מוות בטוח. הדרך השנייה גם היא מוות, לאחר שניים או שלושה ימים. יש לבחון את שתי הדרכים. אפשר ניתן לעשות משהו. הואיל ואין אני יודע פרטי הדברים לאשורם, הייתי רוצה לשמוע ברורות מפי החברים שהדברים נהירים להם יותר. אם יש חברים החושבים שהיו יכולים להישאר בחיים — עלינו לשקול בדבר.

הרשל [רוזנטל]: ... כאן בביאליסטוק נפל בגורלנו להיות האחרונים בטרגרדית הדמים. מה שומה עלינו לעשות ומה נוכל לעשות? לפי הערכתי הרי המצב האובייקטיבי הוא כזה: הרוב המכריע של הגיטו וגם של משפחתנו שלנו נידון למוות, גורלנו נחרץ. את היער לא ראינו מעולם כמקום מחסה. היער היה תמיד בעינינו כמקום מלחמה ונקמה. ואולם עשרות הצעירים הפונים כיום ליער, אינם מבקשים שם מקום למלחמה, רובם יחיו שם חיי קבצנים וסופם, מן־הסתם, מות־קבצנים.

בתנאים שלנו כיום צפויים גם אנו לאותו גורל של קבצנים עלובים. לא נשאר לנו אפוא אלא דבר אחד, והוא: ארגון פעולת התנגדות קולקטיבית בגיטו בכל מחיר, לראות בגיטו את "מוסה דאג" שלנו ולהוסיף פרק של כבוד להיסטוריה של ביאליסטוק היהודית ושל התנועה שלנו. . . לנו הדבר ברור: עם תחילת שילוחם של היהודים עלינו לפתוח בקונטר־אקציה. אם יעלה בידי מי לפרוק מעל הרוצח את נשקו וללכת אל היער — מוטב. אדם צעיר חמוש ימצא מקומו ביער. אם עוד יש שהות בידינו, עלינו להכין את היציאה ליער, לראות בו מקום מלחמתנו ונקמתנו.

לי אבד הכל, כל קרובי נספו. ועם כל זאת מתחת לסף ההכרה, קיים בי חפץ-החיים. אלא שאין ברירה. אילו חשבתי, שלא רק יחידים יכולים להציל נפשם, לו היו סיכויים לחמישים או שישים אחוז של היהודים להישאר בחיים, הייתי אומר – דרך התנועה צריכה להיות: להישאר בחיים, ויהי מה. אבל כולנו נידונים למוות.

שרה [קופינסקי]: חברים, על כבוד אין מקום לדבר; הכבוד אבד לנו מכבר. במרבית יישובי היהודים עברו האקציות ללא כל מכשול, ללא כל התנגדות. ודאי, שלהישאר בחיים חשוב יותר מלהמית חמישה גרמנים. אין לי כל ספק כי בקונטר-אקציה נאבד כולנו. ואילו ביער אפשר שיינצלו ארבעים-חמישים אחוז מאנשינו. זה יהיה כבודנו, וזאת ההיסטוריה שלנו. יש עוד צורך בנו. עוד נכוננו לנו תפקידים. אשר לכבוד – זה אבד לנו ממילא. להישאר בחיים – זו תעודתנו.

חנוך [זילאזנוגורה]: אין כל אשליות. צפוי לנו כאן חיסול, עד ליהודי האחרון. לפנינו שתי דרכים של מוות. לא היער יצילנו, וודאי לא ההתקוממות בגיטו. אין לנו אפוא אלא למות בכבוד. מעטים הם הסיכויים להצלחת התקוממותנו. אינני יודע אם די אמצעים בידנו למלחמה. כולנו אשמים בכך, שכל-כך מעטים הם האמצעים. אך כך המצב, ובאלה עלינו לעשות מה שנוכל. ביאליסטוק תחוסל כליל, ברומה לשאר ערים יהודיות. אם בזמן האקציה הראשונה נמנעו מלפגוע בכתי-החרושת, הרי אין איש מאמין שהפעם יפסחו עליהם. מובן, שביער גדולות יותר האפשרויות לנקמה; אולם אסור לנו ללכת לשם כדי להיות תלויים בחסדי האיכרים, לקנות במחיר – מזון וחיים.

ללכת אל היער משמע: לפתוח בפרטיוניות אקטיבית, ולשם כך יש צורך בנשק מתאים. הנשק שבידנו לא יצלח ליער. אם עוד נותר לנו זמן מה, צריך למצוא "כלים" וללכת ליער. אך אם האקציה תקדים אותנו, אין לנו אלא להגיב מיד, עם הפגיעה ביהודי הראשון.

חיים [רודנר]: אין עוד יהודים, נותרו רק שרידים. אין עוד תנועה – רק שרידים מעטים. אין טעם לדבר על כבוד. איש ביכולתו צריך להציל את נפשו. לא חשוב כיצד ישפטונו. להסתתר, ללכת ליער ...

מרדכי: לו רצינו בכך מאוד ולו היתה זו תעודתנו, כי אז היה בידנו לשמור על חיי אנשינו עד הסוף, כל עוד יישארו יהודים בביאליסטוק. אשאל שאלה בוטה: האם זו דעתם של החברים הטוענים ל"יער", שיש להסתתר ולא להגיב על האקציה הקרובה, כדי לצאת אחר-כך אל היער?

(קולות מכל העברים: זה לא!)

שמענו שתי דעות. אחת של שרה וחיים, והאחרת של הרשל וחנוך. והברירה בידיכם. דבר אחד ברור: אנחנו לא נלך אל בתי-החרושת, להתפלל שם לאלוהים כי ייתפסו אנשי הבונקרים, כדי שניצצל אנחנו. גם אין את נפשנו לראות בעד חלונות בתי-החרושת שלנו, כיצד מובילים להשמדה את חברינו מבית-חרושת אחר.

אנו יכולים לערוך משאל-חברים:
הרשל או חיים?

שמואליק [ז'ולטי]: זו לי הפעם הראשונה בחיי שאני משתתף באסיפה שדנה על המוות. אנחנו מתכוננים לקונטר-אקציה לא כדי לכתוב היסטוריה, אלא כדי למות בכבוד, כיאה ליהודי צעיר בזמן הזה... כעת על האקציה: מלומדי ניסיון אנחנו, ויודעים שאין לתת אמון כלשהו בגרמנים המבטיחים חסות למפעלים, וכי רק אלה שאינם עובדים ישולחו וכו'. רק על-ידי מרמה ובלבול-הדעת הצליחו הם להוביל אלפי יהודים לטבח. אך על אף כל אלה יש לנו סיכויים לצאת בחיים ובשלום מן האקציה הקרובה.

הכל מבקשים להרוויח זמן. נעשה גם אנו כך. בזמן הקצר שנשאר נוכל לפעול ולהוסיף על נשקנו, שהוא כיום מועט מאוד ורל.

גם בכיוון היער — ששם נוכל לבצע משימה כפולה — עלינו לעשות.

לא הייתי רוצה שיבינו דברי שלא כהלכה, וידונו את הסתירותנו בשעת האקציה כפחדנות. לא ולא! יצרי-החיים של האדם רב ועצום; כאן מן ההכרח להיות אנוכי. לא איכפת לי, אם על חשבוננו שלנו ילכו אחרים. אנו תובעים זכות לחיים הרבה יותר מאשר אחרים, ובצדק. אנחנו הצבנו לנו מטרה בחיים — להישאר בחיים, ויהי מה. הובאנו לכאן מווילנה, כי שם עמדנו לפני חיסול גמור, ומן ההכרח שיישארו עדים חיים. ועל כן עלינו להתאמץ בכל כוחנו, אם רק לא יבוא החיסול, לחכות כעת ולהרוויח זמן.

אולם אם החיסול צפוי בקרוב, הרי כולנו כאיש אחד אל הקונטר-אקציה — ותמות נפשי עם פלשתים...

עטל [סובול]: לעצם העניין. אם יוחל באקציה בימים הקרובים, כי אז רק דרך אחת לפנינו — לפתוח בקונטר-אקציה. אולם אם יהיה ברשותנו זמן ארוך יותר, הרי עלינו לפעול בכיוון ההליכה אל היער.

ולוואי ויהיה בכוחי לבצע את המוטל עלינו; אפשר שתוך מהלך המאורעות אתחזק. מכל מקום מגוי וגמור אתי, לעשות כל מה שיהיה מן הצורך לעשות.

נכונים דברי הרשל, אנו עומדים בפני פעולה נואשת, אין הדבר תלוי ברצוננו — גזר־דיננו נחתם. בידנו רק לבחור בין שתי מיתות. אני שלוה וקרת־רוח.

מרדכי: עמדתם של החברים ברורה. אנחנו נעשה הכל, כדי להוציא אנשים במספר רב ככל האפשר למלחמה פרטיזנית ביער. ואילו כל מי שיימצא בגיטו בעת האקציה הקרובה, חייב להגיב עם תפישתו של היהודי הראשון. לא אתנו יש להתמקח על החיים. יש להבין את התנאים האובייקטיביים. החשוב מכל: לא לגרוע מדמותה וגאוותה של התנועה עד הרגע האחרון.

אר' יד ושם, 11/7 — M

• הערכה זאת נובעת מחוסר ידיעה על הנעשה בווארשה. בגירוש שהתקיים בינואר בווארשה היו "לארגון היהודי הלוחם" אבירות חלקיות בלבד. גם האינפורמציה על בּנְדִין וצ'נסטוחוב נובעת מחוסר ידיעת המצב.

•• הכוונה לספרו של פ' ורפל "ארבעים ימים של מוסה־דאג", המתאר את רצח ההמונים של ארמנים על־ידי התורכים בתקופת מלחמת העולם הראשונה.